

YTTRANDE 2020-05-20

Dnr 3.1-7311/2020

Socialstyrelsen

103 33 Stockholm

Betänkande SOU2019:58, Härifrån till evigheten: En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv

Sammanfattning

SOU 2019:58 är en välkommen utredning då den uppmärksammar och lyfter en ofta förbisedd och bortprioriterad verksamhet.

Under arbetets gång har utredarna gjort en gedigen insats med insamlande av data bland annat via kontakter med flera olika arkivorganisationer. Utredningen verkade ha stor potential till att bidra med att klargöra våra utmaningar. Resultatet är däremot oklart formulerat, mindre detaljfrågor lyfts fram men övergripande frågor förblir obesvarade.

Titeln på utredningen om en långsiktig arkivpolitik ger förväntningar för läsaren. Politik inom andra fält brukar definiera mål och sätta upp strategier för att uppnå dessa. Kanske är det otydliga intrycket resultatet av utredningens breda grepp där alla olika organisationers arkivfrågor ska utredas och lösas. Det intrycket förstärks av att så många lösningar består i vidare utredningar. Förhoppningsvis ger dessa klarare besked än arkivutredningen själv.

Utredningen saknar förslag för lösningar på de många problemen runt digital information och saknar exempel på vad som kan göras i frågor om informationssäkerhet. Många offentliga verksamheter delar problem och det skulle vara naturligt att samarbeta inom flera frågor som planering, digital signering, nationella standarder etc. Ett samarbete där även självstyrande arkivinstanser kan bidra med kunskap och dra nytta av resultaten utan att ge avkall på självbestämmande. Ytterligare ett gemensamt drag är att arkivsektorn är underfinansierad. En central finansiering skulle möjligen bidra till en bättre överblick av rikets samlade arkivfrågor.

Ökad fokus på åtgärder som får upp arkivfrågorna "till ytan" inom organisationerna kan förhoppningsvis hålla informationsförvaltningen i medvetande hos verksamheternas ledning.

Kommentar

Det som utredningen inte kan ta hänsyn till är andra sorters problem yrkesutövare möter. Det är nödvändigt att lägga till nya punkter till arkivlagen och arkivförordningen men dessa kan emellanåt göra lite eller ingen nytta i realiteten. Beslutsfattare som förbiser arkivfrågor gör det vare sig det finns stöd i lagar, förordningar eller Riksarkivets föreskrifter. En extrem version av detta kunde vi se hos Transportstyrelsen, där varningar om lagbrott och risker förbises då den med beslutsrätt hade andra prioriteringar.

Kapitel 1 Författningsförslag

- Riksarkivet kommer fortsätta med finnas på flera platser i landet. Varför är det nödvändigt att inte nämna orter i förordningen (2009:1 593) med instruktion för Riksarkivet?
- Vad är betydelsen av den så kallade biblioteksregeln i vårt informationssamhälle? I Tryckfrihetsförordningens 2a kapitel 14 § står "Som allmän handling anses inte (...) en tryckt skrift, en ljud- eller bildupptagning eller någon annan handling som ingår i ett bibliotek (...)" En myndighet behöver inte lämna ut en handling om den finns tillgänglig för allmänheten på annan plats, ett bibliotek var ett naturligt exempel vid tillfället paragrafen skrevs. Det skulle vara intressant att få en utredning av denna paragraf när så mycket information kan nås på nätet via sökmotorer.

Kapitel 6 Myndighetens arkivbildning och arkivförvaltning

- De föreslagna åtgärder som ges i form av rapporteringskrav för överblick och kontroll av informationsmängd är ett bra förslag. Problem som ständigt återkommer är bristande resurser i form av pengar och tid samt brist på förståelse för frågorna.

Kapitel 7 Bevarande och gallring

- Riksarkivets uppdrag att inventera arkivbestånden hos statliga myndigheterna är viktigt för att bättre kunna prioritera bevarandensatser. Det är inte heller uppenbart att fördelarna av en massdigitalisering, och påföljande gallring, av myndigheternas pappersarkiv uppväger kostnad och eventuella risker. Det finns exempel där oförsiktighet vid digitaliseringsprojekt har orsakat oplanerad och otillåten gallring.

Kapitel 8 Överlämnande och finansiering

- Varför bedöms tiden inte mogen för en modell för finansiering av överlämnande av digital förvaltning? Det skulle snarare sägas vara en aktuell fråga.
- Att hantera finansieringen av arkivlösningar centralt kan vara riskabelt om det blir indragningar medan samma behov kvarstår, men det kan vara positivt då arkivfrågorna blir planerade utan att myndigheten behöver ta hänsyn till dessa i sin budget.
- Socialstyrelsen kan inte uttala sig om den kommande avgiftslistan för leverans till Riksarkivet då detta uppdrag är överlagt till Riksarkivet och Ekonomistyrningsverket.

Kapitel 9 Normering, tillsyn och rådgivning

- Riksarkivet behöver vara tydligt i sin roll och i sin vägledning. Arkivmyndigheten bör arbeta mer i kommunikation med myndigheterna och kunna ge snabbare respons. Vi skulle gladeligen se ett mer effektivt och synligt Riksarkiv i denna roll.

Kapitel 13 Riksarkivets omgivning och interna organisation

- Sveriges arkiv skulle förmodligen vinna på en centraliserad styrning och/eller stödjande enhet. Riksarkivet är för tillfället inte aktivt nog för att kunna axla ansvaret, DIGG å andra sidan verkar sakna insikt i arkivfrågor. Inga av dessa myndigheter är framträdande eller synliga för myndigheter i Sverige eller i samhällsdebatt. De litar istället på att intresserade eller behövande letar upp dem. Kanske kunde det vara positivt om DIGG skulle utgöra en avdelning på Riksarkivet. Annars borde myndigheterna kunna ha ett produktivt samarbete. Tekniken ställer nya krav på informationsförvaltning och följaktligen på Riksarkivet.
- Vad det gäller frågan om en bredare finansiering av den statliga arkivmyndighetens verksamhet, utöver Kulturdepartementet, skulle Infrastrukturdepartementet vara ett alternativ vid ökad digitalisering. Andra alternativ är att koppla arkivverksamheten till Justitiedepartementet.

Kapitel 14 Digital informationsförvaltning och massdigitalisering

- Utredningen berör behoven av samarbete för de offentliga verksamheterna. Detta borde vara lösnande, både vad det gäller framtagande av lösningar som exempelvis e-signaturer och nationella standarder. Vem som ska driva denna samverkan är inte lika klart som nämnts ovan.

- Inom dagens myndigheter arbetar yrkesverksamma arkivarier proaktivt. Detta är något som Riksarkivet också borde göra exempelvis via planering av standarder och kommunikation med myndigheter under informationens livslängd, utöver leverans.
- Arkivariernas kompetenslyft bör inte lämnas åt näringslivets företagskurser utan bör kunna garantera en kontinuitet. Vi ställer oss tveksamma till om Riksarkivet ska fylla denna roll utan snarare borde universiteten skapa ett alternativ för studenter i digital informationsförvaltning. För blivande, och verksamma, arkivarier kan det även finnas behov att förbättra sin kunskap i samhällsvetenskap, ur ett arkivperspektiv.
- Digitalisering är ett verktyg som kan användas för ökad tillgänglighet samt för att värna sköra handlingar. En massdigitalisering måste organiseras så att informationen verkligen går över samt att källorna inte far illa. Det saknas i utredningen en diskussion om vad som ska digitaliseras och prioritering i allmänhet.
- Utredningen saknar även en diskussion om informationssäkerhet. Skyddsklassning tas inte upp och molntjänst nämns men större utmaningarna vad det gäller sådana tjänster berörs inte.
- Ordet kulturarv nämns på flera ställen. Enligt Riksantikvarieämbetes definition är kulturarv "alla materiella och immateriella uttryck för mänsklig påverkan (...)". En utredning om arkivpolitik måste ta hänsyn till kulturarvet. Men den dagliga arkivverksamheten i en myndighet jobbar med så mycket mer än att vårda eller förbereda källor för framtida forskare. En vanlig företeelse i utredningen är att utelämna lösningar på återkommande problem i miljön där kulturarvet skapas.

Kapitel 15 Informationsspridning inom arkivområdet

- NAD har stor potential för att samla information och vägleda användare till rätt källor. Men liksom så många andra punkter i utredningen kommer detta bli ett enormt arbete att genomföra. Resurser kommer behövas under flera års tid till ett sådant projekt. I kombination med en digitalisering är detta en stor möjlighet för tillgängliggörandet men utan en tydlig plan rörande utförande och resursfördelning är det svårt att se hur detta kan bli genomfört.

I detta ärende har personal från Socialstyrelsens arkivfunktion deltagit.

ⁱ <https://www.raa.se/kulturarv/>